

DİFERENSIALLAŞDIRILMIŞ TƏLİMİN İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ TƏTBİQİ

GÜNEL ƏLƏSGƏROVA

gunel_i@yahoo.com

Açar sözlər: diferensiasiya, fərqli metod, ibtidai təhsil, inklüziv təhsil

Problemin aktuallığı (tədqiqatın fərziyələri, məqsədi, tarixi, üsulları, hüquqi əsası)

Sırr deyil ki, istənilən ibtidai sinifdə fərqli qabiliyyətli uşaqlar təlim-tərbiyə keçir. Belə ki, hər bir şagird unikal fərd olaraq özünəməxsus düşüncə, yanaşma və qavrama qabiliyyətinə malikdir. Bu zaman ibtidai sinif müəllimi hər bir uşağın ehtiyaclarına cavab verə biləcək hansı üsullardan istifadə edərək yeni materialı effektiv öyrədə bilər? Aparılan müşahidələrə əsasən məktəblərdə inklüziv, keyfiyyətli təhsil və ömürboyu öyrənmə imkanlarının təşviq edilməsi üçün diferensiaslanmış təlim mütləq şəkildə tədris proqramına daxil edilməlidir.

Diferensiaslanmış təlim nədir? “Diferensiasiya bütün şagirdlərin ehtiyaclarını qarşılamaq üçün şagirdlərin nə öyrəndiyinə (məzmun), informasiyanı necə mənimsədiklərinə (informasiyanın emalı), bilik və bacarıqlarını necə nümayiş etdirmələrinə (nəticə) və tədrisin harda və kiminlə baş tutmasına (təlim mühiti) dəyişiklik etməklə hazırlanmış öyrətmə metodudur” (İnklüziv siniflərdə təlimin təşkili, 2018 s.40). Diferensiaslanmış təlimat hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətini təlimat və qiymətləndirmədə nəzərə alaraq öyrənmə prosesini artırır. Fərqli təlimat (diferensiaslaşdırma) bütün uşaqlara eyni tədris planını fərdi bacarıqlar əsasında biçilmiş metodla qavramasına imkan verir. Diferensiaslaşdırma sadəcə bir tədris metodu deyil, daha çox müxtəlif strategiyaları özündə birləşdirən təlimə yanaşma üsuludur. Müvafiq və səmərəli öyrənmə nəticələrinə istiqamətlənən ödənişsiz, bərabər, keyfiyyətli ibtidai və orta təhsilin təmin edilməsi yolunda təlimin diferensiaslaşması

ayrılmaz prioritet olmalıdır.

“Diferensial təlim anlayışı Amerika Birləşmiş Ştatlarının təhsil sistemində və təhsillə bağlı qanunvericiliyində əksini tapmış bir anlayışdır. 1975-ci ildən etibarən ABŞ təhsil qanunları bütün məktəbləri uşaqların fiziki, əqli, irqi, dini və s. fərqliliklərinə baxmayaraq fəal halda ümumtəhsil kurikulumu ilə əhatə olunmasını tələb etmişdir” (İnküziv siniflərdə təlimin təşkili, 2018 s.40). XXI əsrdə dünyanın bir çox ölkələrində də tez-tez rast gəlinən və uğurla tətbiq edilən diferensiallaşdırma metodu öz effektivliyini açıq-aydın göstərməkdədir. Kərl An Tomlinson diferensiallaşma haqqında 200-dən çox məqalə yazaraq 2008-ci ildə kitab halında hədsiz faydalı vəsait olan “Diferensiallaşmış Sinif: Bütün şagirdlərin ehtiyaclarını cavablayaraq” kitabını çap etdirmişdir.

Diferensiallaşma məzmun, proses, öyrənmə mühiti və istifadə edilən vəsaitlər vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Bu metod oxuda, yazıda, qrammatik, fonetik, riyazi qaydalarda, qiymətləndirmədə və şifahi nitqdə 3-4 növ müxtəlif fəaliyyətlər üzərində qurulmalıdır. Bunun üçün müəllim diaqnostik sorğu-sual keçirməli, uşaqların təfəkkürünə, qavramasına, özünəməxsus bacarıqlarına, psixologiyasına, maraq dairəsinə bələd olmalıdır.

Təqdim edilən yeni material müxtəlif çətinlik səviyyələrində, fərqli üsul və istifadə materialları ilə aparılmalıdır. Nümunə olaraq, diferensiallaşdırma sinifdə hər bir uşağın bilik və bacarıqlarına əsasən 4-5 nəfərlik 3-4 qruplara ayrılması və misal üçün aşağı, orta və çətin tapşırıqların tətbiq edilməsidir. Əsas məqam müntəzəm dəyişən işləmə üsullarıdır (bütün sinif, orta qrup (5-6), kiçik qrup (3-4), şagird-şagird, müəllim-şagird, fərdi). Bu zaman müəllim yeni materialın izahını hər bir uşağa fərdi çatdırır. Həmçinin, şagirdlərin imkanlarını qarşılayan oxu və tapşırıqların seçilməsi, müxtəlif formalı sualların tətbiqi, qiymətləndirmədə səviyyə fərqliliyi də diferensiallaşmanın yollarındandır.

İlk növbədə sinifdə ənənəvi deyil, müasir parta düzülüşü (məntəqələr), ayaq üstündə yazmaq üçün hündür masalar, yumşaq mebel (kreslolar) və xalça (əməli fəaliyyət üçün) tətbiq edilməlidir. Müəllim, həmçinin uşaqların fərqli duyğu və qavramasını (görmə, toxunma, eşitmə və kinestetik) rəhbər tutaraq bölgünü daha uğurlu apara bilər. Bu zaman qoşa və qrup işi paralel həyata keçirilərək “şagird-mərkəz” metodu qabardılır. Müəllim isə hər bir qrupa yanaşaraq şifahi qiymətləndirmə aparır və növbəti təlimlərini verir. Müəllim “öyrənmə dairəsi”ni tətbiq edərək hər bir şagirdə diqqət ayıra bilir və əsas da hər bir şagird həmin dərstdən qabiliyyətinə uyğun bilik və bacarıqlar əldə edərək evə dönür.

Əldə edilmiş ümumi nəticələr

Dərsin diferensiallaşdırılması sinifdə ədalət və bərabərlik, eyni zamanda müxtəliflik yaradır. Hər bir uşaq dərsin onun bacarıqlarına uyğun biçildiyini hiss edir. Nisbətən çətin, innovativ və vaxt aparan proses olsa da hər bir məktəb müəllimi bu metodu tətbiq edərsə, heç bir şagird qabiliyyətindən asılı olmayaraq dərs prosesindən kənarında qalmayacaqdır.

Nə üçün məhz ibtidai siniflərdə?

İlk öncə, ibtidai siniflərdə çətinlik çəkən uşaqlara vaxtında və düzgün fərdi yanaşma olarsa, uşaq qısa zamanda çətinlikləri üstələyər və özünəməxsus qabiliyyətlərindən daha qabarıq istifadə edərək materialı rahat mənimsəyər. Şagirdlər özləri də hiss etmədən müstəqil düşünmə, qarşılıqlı paylaşma, hərtərəfli fəallıq kimi qabiliyyətləri inkişaf etdirmiş olacaqlar. Məhz 6-10 yaşlı uşağa özünəməxsus yanaşma olarsa, onda həm özgüvənini, həm də özəl qabiliyyətinin istifadəsini formalaşdırmaq üçün daha qısa zaman və səy lazım gələr.

Yuxarı siniflərdə də diferensiallaşma önəmli məqamlardan hesab edilə bilər, lakin bu zaman müəllimin işinə istifadə etdiyi materiallardan və resurslardan daha çox sinifdə hazırlıqlı və yüksək qabiliyyətli uşaqlar yardımçı ola bilərlər. Müəllim sinfi qruplara (məntəqələrə) ayıraraq orta və zəif qabiliyyətli şagirdlərə hazırlıqlı şagird təyin edərək yardım ala bilər.

Milli səviyyədə araşdırma və müqayisəli təhlil

“2018–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. [2] Sərəncama əsasən yalnız imkanları məhdud uşaqlar dövlət məktəblərində inklüziv yanaşma və metodla təlim-tədris keçirlər. Lakin yeni dil öyrənən, fitri istedadlı uşaqların və məktəbi bitirməmək təhlükəsi olan uşaqların ehtiyaclarına dair dövlət məktəblərinin təlim-tədris proqramında fərqlilik qeyd olunmur. Verilmiş fərziyyənin təsdiqi (və ya inkarı) üçün bir sıra dövlət məktəbləri seçilməli, dərs prosesi, siniflərin təchiz edildiyi avadanlıqlar, tədris prosesi, dərs planı, resurslar müşahidə olunub incələnməlidir. Bura şəhər mərkəzində və kənarında yerləşən dövlət məktəblərinin ibtidai sinif dərsləri aid edilir.

Beləliklə, hər bir uşağın öz səviyyəsinə görə inkişaf etmək və kiməsə görə geri qalmamaq imkanı əldə etməsi üçün mütləq şəkildə inklüziv təhsillə yanaşı diferensiallaşdırma metodu tətbiq olunmalıdır. Bunun üçün məktəblərdə müəllimlərə xüsusi təlim keçirilməli, diferensiallaşma metodu müəyyən müddətə tətbiq olunmalı, dünya praktikasından yararlanmalı və mütəxəssislər cəlb edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners, Carol Ann Tomlinson, 2014
2. İnküziv siniflərdə təlimin təşkili, TİPİİ, Oxu materialı Bakı – 2018